

ŞÜPHELİ ALACAK KARŞILIĞI VE HOLDİNGLERİN İŞTİRAKLERİNDEN OLAN ALACAKLARI

A. BUMİN DOĞRUSÖZ *

(YAKLAŞIM/AĞUSTOS-1994)

Vergi Usul Kanunu'muzun 323. maddesine göre şüpheli alacak, ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya sürdürülmesi ile ilgili olmak koşulu ile dava veya icra safhasında bulunan ya da protesto suretiyle veya yazı ile birden fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük olan alacakları ifade eder. Bu niteliklere haiz alacakların kaydedildiği aktif karakterli hesaplar, şüpheli alacaklar; bu alacaklar için bilançonun pasifinde oluşturulan fonlar ise, şüpheli alacaklar karşılığı olarak adlandırılmaktadır.

Şüpheli alacak için karşılık ayrılabilmesinin, bilançonun pasifinde karşılık ayrılması zorunluluğuna bağlı olması; şüpheli alacağın, yalnız, tutuktan defterleri bu surette kayıt tesisine elverişli bulunan birinci sınıf tüccarlar için söz konusu bulunduğunu göstermektedir. İşletme hesabı esasında defter tutan ikinci sınıf tüccarların, bu haktan yararlanamayacakları açıktır. (1) Ayrıca, bilanço usulüne göre defter tutan birinci sınıf tacirlerin, şüpheli hale gelen alacaklar için karşılık ayırması da ihtiyaridir. (2) Şüpheli alacak karşılığı, alacağın şüpheli hale geldiği yıl ayrılabilir. Alacağın şüpheli hale geldiği yıl şüpheli alacak karşılığı ayrılmamışsa, izleyen yıllarda ayrılması mümkün değildir. (3) Nitekim Danıştay'ın da bu yöndeki görüşü, yerleşik içtihat durumundadır. (4) Ancak, herhangi bir nedenle şüpheli hale gelen bir alacak için karşılık ayrılmaması, ortaya çıkan yeni bir nedenle aynı alacak için karşılık ayrılmasına engel teşkil etmez. (5) Şüpheli hale gelen bir alacak dolayısıyla karşılık ayrılabilmesi için, bu alacağın ticari veya zirai faaliyetle ilgili olması gerekir. Örneğin ticari karakter taşımayan borç vermeler ve kefaletten doğan alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılmaz. (6) Karşılık ayrılabilmesi için o alacağın ticari işletmeye dahil bir malın satılmasından veya yapılan bir hizmetten doğmuş bulunması gerekir. (7)

Şüpheli hale gelen bir alacak dolayısıyla karşılık ayrılabilmesi için, söz konusu alacağın teminata bağlanmamış bir alacak olması gerekir. Yoksa, menkul rehni veya gayrimenkul ipoteği ile veya bir üçüncü şahsın kefaleti yahut banka teminat mektubu ile teminata bağlanmış durumda bulunan alacaklar için karşılık ayrılmaz. Buna karşılık söz konusu teminatın semeresiz kalması halinde ise, örneğin kefilin ödemedede bulunmaması ve icra takibine konu olması veya teminat mektubunun banka tarafından nakde tahvilinin reddedilmesi gibi hallerde, artık karşılık ayrılabilir. Kısmen teminata bağlanmış alacaklarda ise, karşılık yalnızca teminatsız kalan kısım için ayrılabilir. Alacağın ne kadarının teminatsız olduğu belirlenemiyorsa, kısmende olsa karşılık ayrılmaz. (8) Borçlunun malının haczedilmiş olması da, alacak için bir teminat oluşturur. Bu nedenle bir alacak için icra takibine başlanılan yılda, borçlunun herhangi bir malı haczedilmişse, artık dönem sonunda söz konusu alacak için karşılık ayrılmaz. Ayrıca icra takibine başlanılan yılda, borçluya sonradan yeni bir vade tanınması veya taksitlendirme yapılması hallerinde de dönem sonunda karşılık ayrılmaz. Zira bu durumda, dönem sonunda şüphelilik durumu ortadan kalkmış olmaktadır.

Vergi Usul Kanunu'muz (Md. 323), bir alacağın şüpheli hale gelmesine yol açan sebepleri iki grupta değerlendirmiştir. Bunlardan birincisi, dava veya icra safhasında olan alacaklardır. İcra safhasında bulunan bir ihtilafli alacakla ilgili olarak, örneğin adresinin tespit edilememesi nedeniyle borçluya tebligat yapılamaması, alacağın şüphelilik vasfını kaldırmaz. (9) Öte yandan senedi alacaklarda alacağın şüpheli sayılabilmesi için, bu alacağa ait senedin ilk cırantası hakkında icra takibi yapılması yeterlidir. Bu gibi hallerde asıl borçlu hakkında takip yapılması zorunlu değildir(10)

Bir alacağın icra takibine konu olması, karşılık ayrılması için yeterli olmakla beraber, icra takibinin ciddi şekilde izlenmesi gerekir. İcra takibinin ciddi olarak izlenmemesi sebebiyle dosyanın işlemde kaldırılması veya ödeme emri gönderildikten sonra süresinde haciz talebinde bulunulmaması gibi hallerde alacak şüpheli alacak vasfını yitirir. Ayrıca, icra takibine konu olan alacağın gerçek bir alacak olması gerektiği hususu çok açıkça bellidir. Cari hesapların müstear adlarla ve sırdaş şekilde işlemesi hallerinde, paravan ismin icra takibinde veya davada hasım olarak gösterilmesi mümkün olamayacağından, karşılık ayrılması da olanaksızdır. Kaldı ki, bankacılık mevzuatı gibi özel düzenlemelerle izin verilen haller dışında böyle bir uygulama Vergi Usul Kanunu'muza göre de hileli kaçakçılık suçunu oluşturacaktır.

Şüpheli alacak karşılığı ayrılmasına yol açan ikinci sebep ise, borçlunun borcunu protestoya (senetli borçlarda)veya yazı ile birden fazla istenilmesine (senetsiz alacaklarda) rağmen ödememesi halidir. Bu sebeple şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için, maddedeki yazı ile isteme şartının, taahhütlü mektupla ya da noter aracılığı ile yerine getirilmesi gerekir. Ancak bu sebebe dayanarak ve borçlu aleyhine dava veya icra yoluna gitmeksizin karşılık ayrılabilmesi için, alacağın yargı yoluna gidilmesine değmeyecek kadar çok küçük olması gerekir.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kâr zarar hesabına intikal ettirilir.

Son dönemlerde bu konuda en çok tartışılan konulardan biri de, holdinglerin iştiraklerinden olan alacakları için şüpheli alacak karşılığı ayırıp ayıramıyacaklarıdır. Bir iştirakinden satın aldığı tahvillerden doğan alacaklarını, iştirakinin cari hesap borç bakiyesini ve iştiraki olan şirket adına yaptığı masraf ve ödemeleri, iştirakinin iflası dolayısıyla tahsil edemeyen bir holdingin, bu alacakları için şüpheli alacak karşılığı ayırması, inceleme elemanı tarafından kabul edilmeyerek cezalı vergi tarhiyatı yapılmıştır. Bunun üzerine açılan dava neticesinde, konu yargı tarafından da ele alınmıştır. Gerek vergi mahkemesi, gerek Danıştay, konuyu holding kavramı ve holdinglerin işlevi açısından tartışmıştır. Gerçekten kararda da vurgulandığı gibi holding şirketler, diğer şirketler veya iştirakleri gibi piyasada üretim, satış, pazarlama faaliyeti gösteren şirketler olmayıp, gayesi başka şirketlere iştirak olan ve bu amaçla iştirak edilen işletmelerin üretim, tedarik, pazarlama, araştırma, geliştirme, yatırım, finans tedariki ve finansal yapılarının güçlendirilmesine katkıda bulunmak üzere gerekli organizasyonları gerçekleştirmek üzere kurulan şirketlerdir. Diğer şirketlerde müşterilerle olan ilişkiler, holdunglerde iştirakleri olan ilişkiler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Holdinglerin bu maksatla ve ana sözleşmeleri ile belirlenen konulan dahilinde iştirakleri ile olan ilişkilerinin ticari nitelik taşıdığı açıktır. Bu sebeple, holdinglerin iştiraklerinden olan alacaklarının, iştiraklerinin müşterilerinden olan alacaklarından hiç bir farkı yoktur, iştiraklerinden olan alacaklarının ticari nitelik taşıdığı açık olması dolayısıyla, yukarıda aktardığımız diğer şartların da gerçekleşmesi durumunda, holdingleri şüpheli alacak karşılığı ayırmaktan mahrum etmek için hiç bir hukuksal sebep yoktur. Nitekim Danıştay 4. Dairesi'nce de, benzer düşüncelerle, "holding şirketlerin, iştiraki olan şirketlerle olan ilişkilerinden doğan ve tahsil edilemeyen alacakları için karşılık ayrılabilceğine" hükmeden vergi mahkemesi kararını onamıştır.

* **Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Mali Hukuk Öğretim Üyesi.**

(1) Danıştay 4. Daire, 21.1.1987 Tarih, E. 1985/5612, K. 1987/266 Sayılı Kararı.

(2) Danıştay 4. Daire, 29.4.1972 Tarih, E. 1971/7173, K. 19872/3302 Sayılı Kararı.

(3) Aynı yönde bkz. Şükrü KIZILOĞ, **Vergi Usul Kanunu ve Uygulaması**, c:9 Ankara 1994,s. 2882

(4) Danıştay'ın görüşü belirttiğimiz doğrultuda olmakla birlikte, aksi yönde kararları da vardır. Örnek olarak bkz. Danıştay 4. Daire, 10.11.1992 Tarih, E. 1992/719, K. 1992/4809; Danıştay 4.Daire, 2.5.1991 Tarih, E. 1988/4658, K. 1991/1627, (Bu kararların metni için bkz. Şükrü KIZILOĞ, **Danıştay Kararları ve Özelgeler**, c. 2, Yaklaşım Yayınları, Ankara 1993, s. 26252628)

(5) Danıştay 4. Daire, 21.3.1977 Tarih, E. 1976/1616, K. 1977/784 Sayılı Kararı.

(6) Danıştay 4. Daire, 10.1.1973 Tarih, E. 1970/4304, K. 1973/70 Sayılı Kararı.

(7) Danıştay 4. Daire, 22.5.1980 Tarih, E. 1979/4866, K. 1980/1802 Sayılı Kararı.

(8) Danıştay 4. Daire, 29.12.1972 Tarih, E. 1970/8143, K. 191972/8342 Sayılı Kararı.

(9) Danıştay 4. Daire, 8.11.1979 Tarih, E. 1979/515, K. 19879/2853 Sayılı Kararı. (Bkz. Şükrü KIZILOĞ, **Danıştay Kararları ve özelgeler**, s. 2635)

(10) Danıştay 3. Daire, 11.12.1989 Tarih, E. 1989/4216, K. 1989/2768 Sayılı Karar. (Bkz. Şükrü KIZILOĞ, **Danıştay Kararları ve özelgeler**, s. 2635)